

KV ASSESSORN 2, STOCKHOLM ANTI-KVARISK FÖRUNDERSÖKNING AV PANNCENTRAL

2022-01-27

**Kv Assessorn 2
Stockholm**

Antikvarisk förundersökning av panncentral

Beställare: Svenska Bostäder genom Pontus Bodén
Datum: 2022-01-27

Reichmann Antikvarier AB
Ekensbergsvägen 75 169 31 SOLNA
Tel: 08-734 07 90
E-post: postmaster@reichmann.se

Utförd av: Claes Reichmann, ansvarig, sakkunnig
kulturvärden K, Martina Berglund, handläggare,
sakkunnig kulturvärden K

Omslagsfoto: Panncentralens fasader mot nord-
väst, dec 2021.

INNEHÅLLS-
FÖRTECKNING

Inledning	4	Kulturvärden	21
Bakgrund	4	Kulturhistoriskt perspektiv	21
Arbets sätt	4	Estetiskt perspektiv	21
Sammanfattning	5	Socialt perspektiv	21
Bakgrund och förutsättningar	5	Värdefulla byggnadsdelar och rumssamband	22
Kv Assessorn	5	Kulturvärde - definitioner och förklaringar	23
Beskrivning	5	Källor	24
Kulturvärden	5	Arkiv	24
Värdefulla byggnadsdelar och rumssamband	5	Tryckta källor och litteratur	24
Förutsättningar	6	Internet	24
Gällande detaljplan	6		
Översiktsplan	6		
Plan- och bygglagen (2010:900)	6		
Kulturhistorisk klassificering	6		
Historik	7		
Bagarmossen	7		
Äldre karta över Skarpnäck/Bagarmossen	7		
Panncentraler i Stockholm och Bagarmossen	8		
Beskrivning	12		
Anläggningsbeskrivning	12		
Fastighetsdata	12		
Byggnadsbeskrivning	13		
Rumsbeskrivningar	16		
Förändringar	19		
Funktion	20		

Samtliga fotografier är tagna av Reichmann Antikvarier AB 2021 där ej annat anges.

INLEDNING

Bakgrund

I samband med upprättandet av en ny detaljplan för del av Bagarmossen har Reichmann Antikvarier fått i uppdrag att utföra en antikvarisk förundersökning av panncentralen i kv Assessorn 2. Förundersökningen redovisar bl a byggnadens bakgrund och historik, förändringar och kulturvärden.

Syftet med detaljplanen är att möjliggöra ca 400 nya bostäder med lokaler i bottenvåningarna och förskolor samt att stärka delar av det lokala sambandet till Kärrtorp.

Planförslaget innebär att Bagarmossen kompletteras med fler bostäder och att grönstråket utmed tunnelbanan mellan Länsmansvägen och området strax öster om Rusthållarvägen omgestaltas till ett

tryggt och attraktivt område. Miljön ska uppmuntra till gång- och cykeltrafik samt liv och rörelse över dygnet. Vidare syftar planen till att utveckla Rusthållarvägen till en tryggare och mer befolkad gata som ska utgöra en tydlig entré till Bagarmossens centrum.

Marken ägs av Stockholms stad med undantag för fyra fastigheter som upplåts med tomträtt.

Arbetsätt

Reichmann antikvarier AB har genomfört arbetet som beskrivet i företagets kvalitetsmanual. Arbetet har omfattat arkivstudier, platsbesök för inventering och dokumentation samt karaktärisering och värdering av bebyggelsen.

Strukturen för arbetet har hämtats från publikationen Kulturmiljöanalys, en vägledning för användande av DIVE (2009). Arbetet i denna del motsvarar momenten S1 och S2 i DIVE.

Karta över del av Bagarmossen med kv Assessorn inringat i svart. Källa: Eniro.

SAMMANFATTNING

Bakgrund och förutsättningar

En ny detaljplan planeras för delar av Bagarmossen där kv Assessorn ingår. Denna antikvariska förundersökning fokuserar på panncentralen i kvarteret.

Panncentralen är klassad som gul, d v s en fastighet av positiv betydelse för stadsbilden och/eller av visst kulturhistoriskt värde.

Kv Assessorn

Huset i kv Assessorn 2 uppfördes 1951-55 som panncentral och tvätteri. Under senare år har lokalen använts för kontor och bilservice. Arkitekt var Georg Varhelyi som även ritade intilliggande bostadskvarter.

Beskrivning

Panncentralens exteriör karaktäriseras av en lägre och en högre byggnadskropp med släta fasader putsade i grått, grönt och gult. Fyrdelade blåmålade fönster har satts tätt på rad som fönsterband.

I bottenvåningen mot norr och öster finns två större butiksfönster och ett ursprungligt skärmtak. Huset har ett motfallstak klätt med svart plåt som kragar över och bildar en kraftig takfot. På taket finns en större och sex stycken mindre taklanterniner.

Kulturvärden

KULTURHISTORISKT PERSPEKTIV

Panncentralen i kv Assessorn 2 uppfördes 1951-55 för att försörja fyra intilliggande bostadshus. Idag har de flesta panncentraler spelat ut sin roll, men de som är kvar bär på bebyggelsehistoriska värden där panncentralen representerar en mycket speciell och egen byggnadskategori.

Panncentralen är en del av en större helhetsmiljö som planerades samtidigt och byggnaderna ansluter delvis till varandra samtidigt som panncentralen gavs en något avvikande form. Att låta panncentraler sticka ut och få ett eget uttryck var ett vanligt grepp vid tiden och skapar därför ett arkitekturhistoriskt värde.

Byggnadens exteriör bevarar till största delen sin ursprungliga utformning. En stor andel träfönster, takfönster och ett skärmtak är exempel på ursprungliga byggnadsdelar som upprätthåller byggnadens visuella retorik. Vissa ändringar har bidragit till en oharmonisk fasad men dess industriella karaktär är fortfarande tydlig. Byggnaden har ett visst byggnadshistoriskt värde. Den karaktäristiska höga skorstenen som fungerat som ett landmärke är däremot borttagen, vilket minskar förståelsen av byggnadens ursprungliga funktion och identifikation.

Husets entréplan är ombyggt och volymerna kan inte kopplas till några kultur-

värden av betydelse. På våning 1 och 2tr finns de äldre kontorslokalerna som bevarar desto mer av ursprungliga byggnadsdelar och detaljer som är knutna till byggnadshistoriska värden. Den invändiga miljön för pannrum m.m. har genomgått ombyggnader och dessa delar har begränsat kulturhistoriskt värde.

ESTETISKT PERSPEKTIV

Den relativt lågmälda arkitektoniska gestaltningen tillsammans med en materialmässig samstämmighet med omkringliggande bostadsbyggnader ger ett begränsat arkitektoniskt värde.

I interiörerna finns tidstypiska kvaliteter framför allt i kontorsdelarna och trapphuset som förmedlar en tydlig 1950-talsatmosfär. Här finns även kvaliteter i de djupt liggande rummen med takfönster, snickerier och murade tegelytor. Ombyggnader med ändrad planlösning påverkar upplevelsen av miljön och påverkar det autentiska värdet.

SOCIALT PERSPEKTIV

I och med att panncentralen ersatts av fjärrvärme och att tvätterifunktionen försvunnit har byggnadens roll i miljön och människors relation till byggnaden till stora delar försvunnit.

Den udda byggnadstypen med den industriella karaktären har en viss avvisande verkan och har under lång tid förknippats med tunga transporter.

De generösa kontorsdelarna med stora fönsterytor och takfönster har skapat optimala förutsättningar för ateljéer och ett flertal konstnärer har sin verksamhet förlagd till byggnaden. Denna ateljéverksamhet bedöms ha ett betydelsefullt socialt värde som även skapar dynamik i området.

Värdefulla byggnadsdelar och rumssamband

EXTERIÖR

- Putsfasader i kulörer som anknyter till angränsande byggnader
- Takutformning med utformade plåtdetaljer, takfönster, lanterniner och beklädnad
- Ursprungliga fönster i trä – bevarade i vissa delar

INTERIÖR

- Trapphusets ytskikt och detaljer med smidesräcken fyllda med metallnät, överliggare och handledare av lackad ek. Golv av kalksten och ursprunglig belysning i trapphus
- Ursprungligt kakel i fönsternischer
- Kontorsdörrar med linjeglas
- Invändiga tegelväggar med synligt murverk

FÖRUTSÄTTNINGAR

Gällande detaljplan

För kv Assessorn 2 gäller stadsplan Pl 3979 från 1952. Planen fastställer endast byggnadens användning som panncentral och tvätterianläggning.

Översiktsplan

I översiktsplanen är Bagarmossen utpekat som stadsutvecklingsområde med goda möjligheter för fortsatt komplettering.

Plan- och bygglagen (2010:900)

8 KAP. 13 § (FÖRVANSKNINGSFÖRBUD)

En byggnad som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt får inte förvanskas.

Första stycket ska tillämpas också på;

1. anläggningar som är bygglovspliktiga enligt föreskrifter som har meddelats med stöd av 16 kap. 7 §,
2. tomter i de avseenden som omfattas av skyddsbestämmelser i en detaljplan eller i områdesbestämmelser,
3. allmänna platser, och
4. bebyggelseområden.

PBL KAP. 8 14 § (ANPASSAT UNDERHÅLL)

Ett byggnadsverk ska hållas i vårdat skick och underhållas så att dess utformning och de tekniska egenskaper som avses i 4 § i huvudsak bevaras. Underhållet ska anpassas till om-givningens karaktär och byggnadsverkets värde från historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt. Om byggnadsverket är särskilt värdefullt från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt, ska det underhållas så att de särskilda värdena bevaras.

PBL KAP. 8 17 § (VARSAMHETSKRAV VID ÄNDRING)

Ändring av en byggnad och flyttning av en byggnad ska utföras varsamt så att man tar hän-syn till byggnadens karaktärsdrag och tar till vara byggnadens tekniska, historiska, kultur-historiska, miljömässiga och konstnärliga värden.

Kulturhistorisk klassificering

Kv Assessorn ligger inom den del av Bagarmossen som är utpekat som kulturhistoriskt värdefullt område av Stadsmuseet. Med undantag för bebyggelsen längs Byälvsvägen är större delen av Bagarmossen utpekat som särskilt kulturhistoriskt värdefullt i översiktsplanen för Stockholm. Inom området skall stor hänsyn tas till såväl helhetsmiljöns som de enskilda byggnadernas kulturhistoriska värde.

Bagarmossen är ett av de främsta exemplen på den tidiga tunnelbanestadens utformning. Stadsplanen bygger till stor del på idén om grannskapsenheter, dels genom planeringen av bebyggelsen i rumsbildande halvslutna kvarter, dels genom etablerandet av ett centrumtorg dit den kommersiella och sociala servicen samlats.

Byggnader inom området är grön- eller gulklassade. Aktuell byggnad i kvarteret Assessorn 2 är klassad som gul, d v s en fastighet av positiv betydelse för stadsbilden och/eller av visst kulturhistoriskt värde.

Kulturhistorisk klassificering för kv Assessorn. Källa: DpWeb-map.

HISTORIK

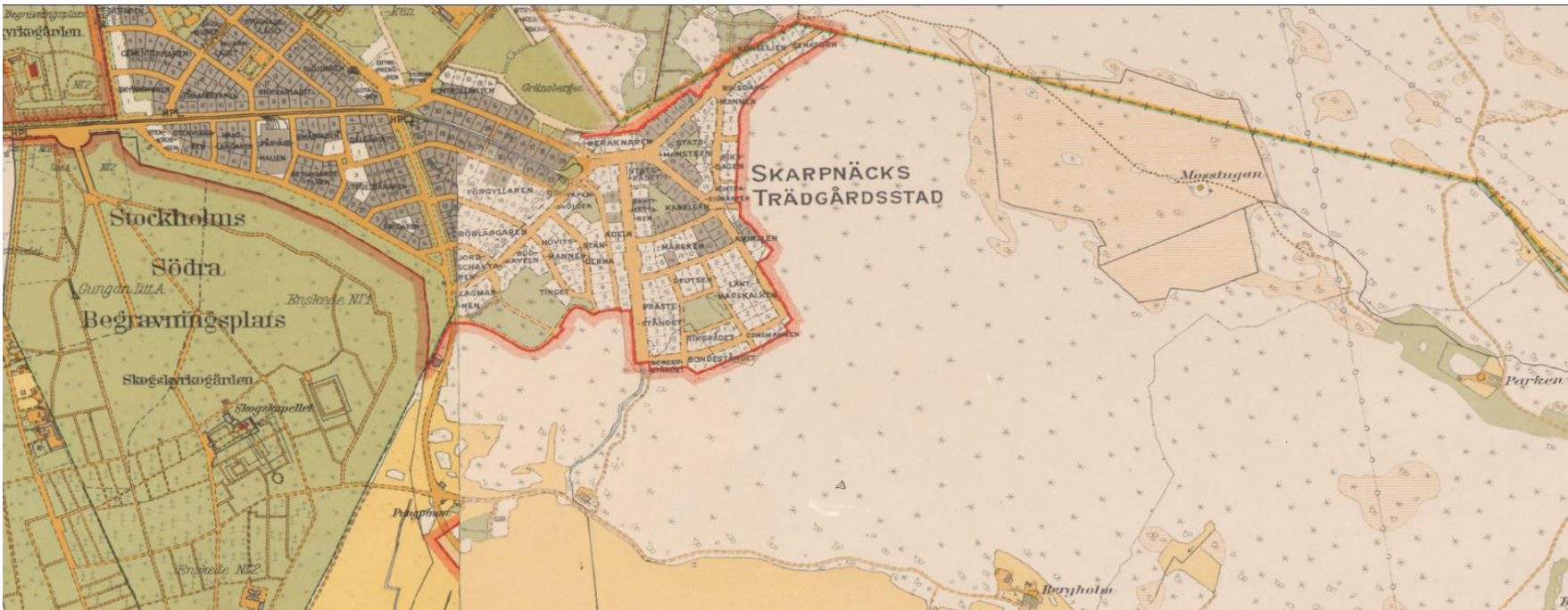
Bagarmossen

Innan området där Bagarmossen idag ligger började bebyggas, bestod det främst av en stor mosse. På 1920-talet fanns där endast ett hus på platsen, Mosstugan, ungefär där Lagaplan ligger idag. Marken tillhörde Skarpnäcks gård som under senare delen av 1800-talet ägdes av storbryggaren Neumuller. 1922 köpte Stockholms stad marken av hans arvingar.

Stadsplanen för Bagarmossen, som fram till 1963 hette Skarpnäcks gård, var klar 1950 och två år senare hade de första bostäderna vuxit upp. Husen bestod av lamellhus i 3-4 våningar kring gröna gårdar och med inslag av enstaka punkthus.

1959 utvidgades stadsdelen genom en överenskommelse med Nacka kommun som innebar att gränsen för staden flyttades en bit in på nackas mark. Denna nya del bebyggdes först 10 år senare med rationell bostadsbebyggelse i storgårdskvarter.

Till Bagarmossen drogs också tunnelbanan, men inte förrän 1958. Redan från början planerades en förlängning av tunnelbanan och därför avsattes ett reservat i form av ett grönområde som dock aldrig kom att utnyttjas utan förtätades med bostäder på 1980-talet. Fram till 1994 låg tunnelbanespåret och dess station i marknivå utmed och söder om Lagavägen och Lagaplan. Den nya sträckningen av tunnelbanan mot Skarpnäck lades under mark och fick en ny underjordisk station. På tunnelbanas gamla spårområde har det under 1990- och 2000-talet byggts nya bostäder.

Ovan Karta över Bagarmossen från 1934.

T h Lagaplan med Nils Sterners punkthus i fonden. Foto Sune Sundahl 1957.
Källa: Digitalt museum.

Panncentraler i Stockholm och Bagarmossen

Texten är till stora delar baserad på Nyréns text från 2012 (se källor).

Panncentraler började uppföras på 1930-talet för att förse nya hyreshus med varmvatten. De nya centrala anläggningarna kunde på ett annat sätt garantera jämn värme och rationell drift i jämförelse med en enskild panna i varje hus. Under 1930- och 40-talen byggdes panncentralerna ofta samman med bostadshusen och gavs en liknande arkitektur. Friliggande panncentraler blev mer vanliga på 1950-talet och gavs då ofta en arkitektonisk utformning som avvek från bostadsbebyggelsen. Dessa friliggande panncentraler innehöll även många gånger fler funktioner såsom tvätteri, butiker, parkering eller samlingslokaler. Gemensamt för centralerna var dess karaktäristiska och många gånger väl synliga skorsten.

Panncentralerna var en ny byggnadstyp som i viss mån blev föremål för arkitektoniska experiment, d v s byggnaderna tilläts sticka ut och göras framträdande. Om panncentralen hade gemensamhetsfunktioner kunde den även placeras centralt och därmed lättillgängligt i områdena.

Panncentralerna i Stockholm är främst förknippade med hyreshusbyggnadet från 1930-talet och fram till miljonprogramstiden på 1960-talet. I samband med att fler och fler kommunala värmeverk uppfördes (1959 uppfördes Hässelby värmeverk som det första kommunala värmeverket i Stockholm) byggdes också färre panncentraler. Under 1960-talet uppfördes entaka nya

panncentraler, samtidigt som de befintliga blev föremål för rivning eller ombyggnad. Många gånger har också skorstenarna rivits medan byggnaderna i övrigt står kvar.

Vid en sökning i bebyggelseregistret finns idag sex stycken registrerade panncentraler i Bagarmossen. Samtliga är uppförda på 1950-talet förutom en som hör till kv Jämlikheten i miljonprogramsområdet i stadsdelens norra del. Tre av de kvarvarande panncentralerna (kv Friheten, Jämlikheten och Parmmätaren) har sina skorstenar kvar, medan de tre andra har rivits.

Panncentralerna är av lite olika karaktär där kv Assessorn, Krigsrådet, Jämlikheten och Landstingsmannen är fristående byggnader medan kv Parmmätaren är en lägre del sammanbyggd med ett lamellhus. Kv Friheten 1 består av ett punkthus med integrerad panncentral med skorstenen på takets mitt.

Ovan t h Vy längs tunnelbanespåret och Lagavägen. Notera skorstenen till höger i bildens fond, numera riven. Källa: Wikipedia

T h Bagarmossen 1958. I bilden syns tre skorstenar tillhörande panncentraler varav två finns kvar idag - kv Parmmätaren och Friheten. Källa: Stockholmskällan.

KV ASSESSORN 2

Huset i kv Assessorn 2 uppfördes 1951-55 som panncentral och tvätteri. Under senare år har lokalen använts för kontor och bilservice. Arkitekt var Georg Varhelyi, byggmästare Sigurd Brantås och byggherre Bostadsföreningen Hyreshus u.p.a.

Panncentralen byggdes samtidigt som och skulle försörja fyra stycken bostadshus vilka uppfördes strax väster och söder om denna. Centralen uppfördes med två förskjutna delar i två och tre våningar samt en skorsten. Den högre delen innehöll själva panncentralen medan den lägre delen fick lokaler för andra ändamål.

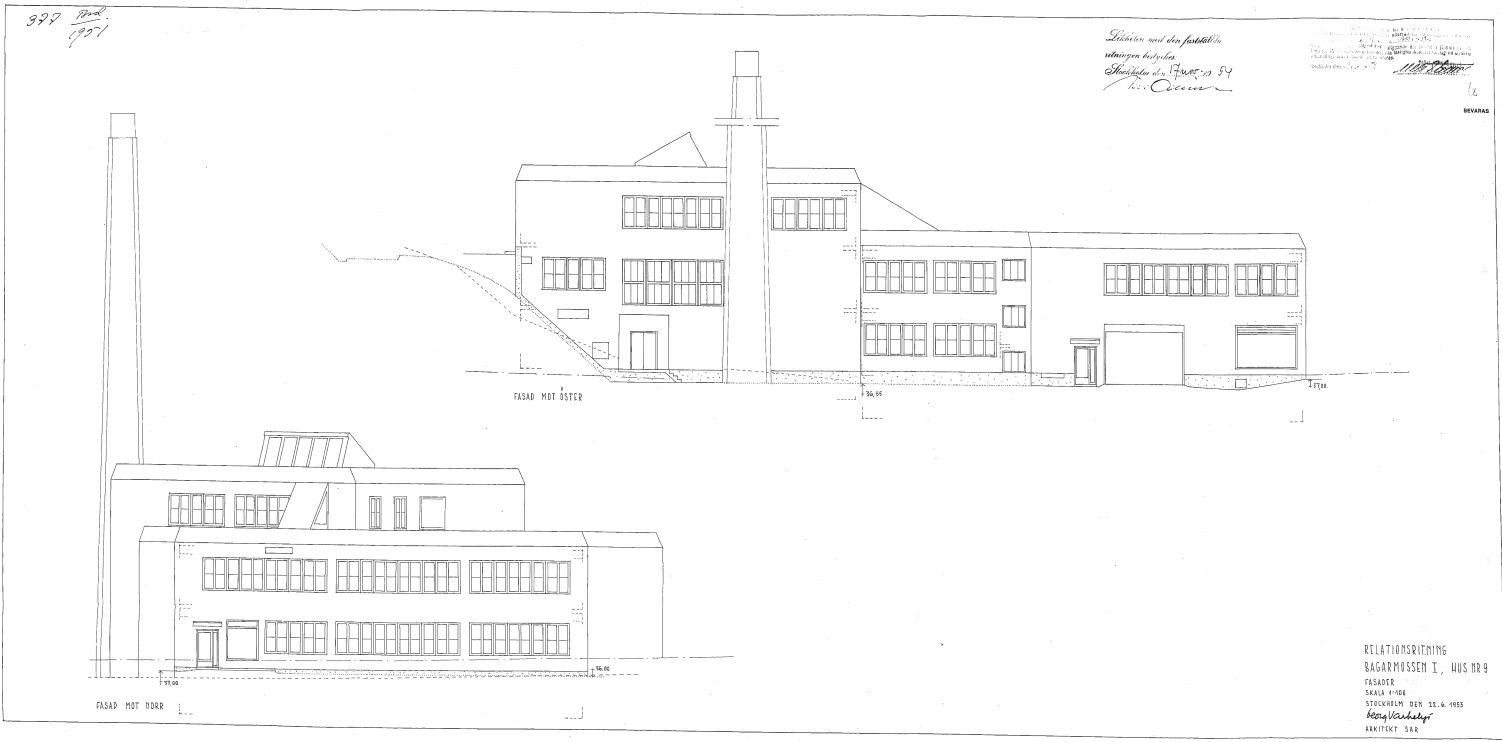
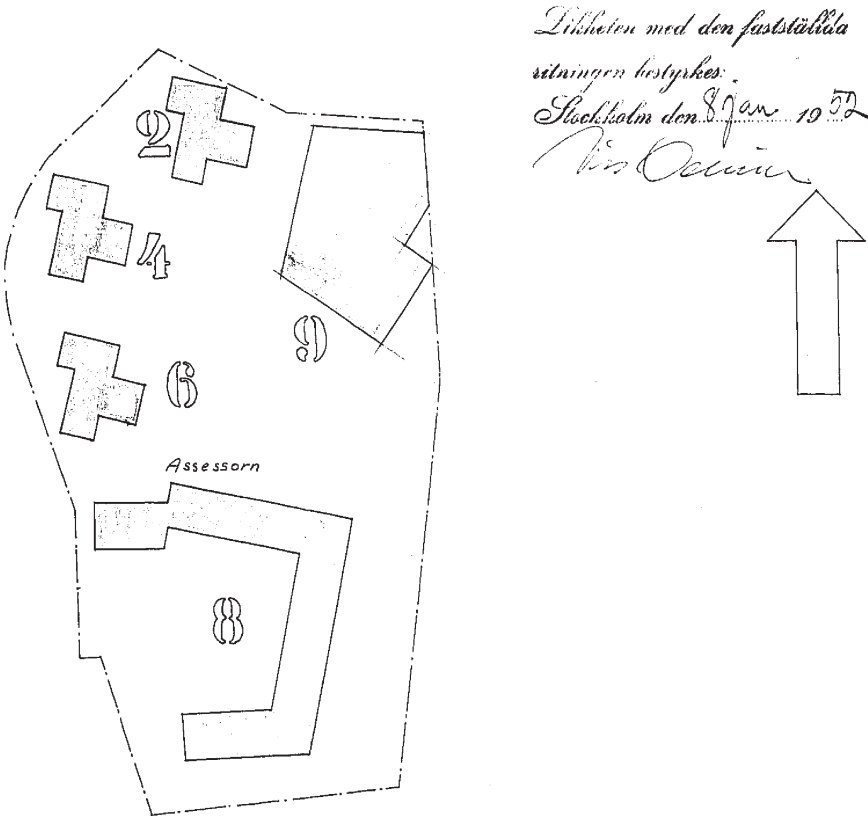
Ritningar från 1953 visar att byggnaden planerades för panncentral, kemtvätt med butik och lager, men innehöll även ett stort antal kontor samt ett skyddsrum i källaren. Panncentraldelen innehöll ett pannrum som sträckte sig över två våningar med överljus i taket samt även ett ångpannerum, apparatrum, plats för bränslesilo och sotavskiljare, ett askrum och en verkstad. På våning två trappor förlades ett tiotal kontor.

Tvätteriet var beläget i den lägre delen där bottenvåningen förutom butik innehöll separata rum för kemtvätt, mattvätt och torkning samt ett lunchrum. På våning 1 fanns arkiv och sammanträdesrum samt ca 25 st kontorsrum varav vissa med takfönster. På denna våning fanns också maskinistens eget kontor och omklädningsrum. I källaren förlades skyddsrum, lager och förråd tillsammans med separata omklädningsrum för män och kvinnor. Delar av

källaren innehöll även plats för cisterner och en oljecentral. 1996 revs den tillhörande skorstenen som fanns strax sydost om byggnaden.

Huset innehåller för närvarande kontor för bl a hemjälpen och stadsdelsförvaltningen. Här har även ett antal konstnärer sina ateljéer och vindsvåningen fungerar som förråd för ytterligare en konstnär. Bottenvåningens tidigare tvätterilokaler har fram tills nyligen disponerats av en bilservicefirma.

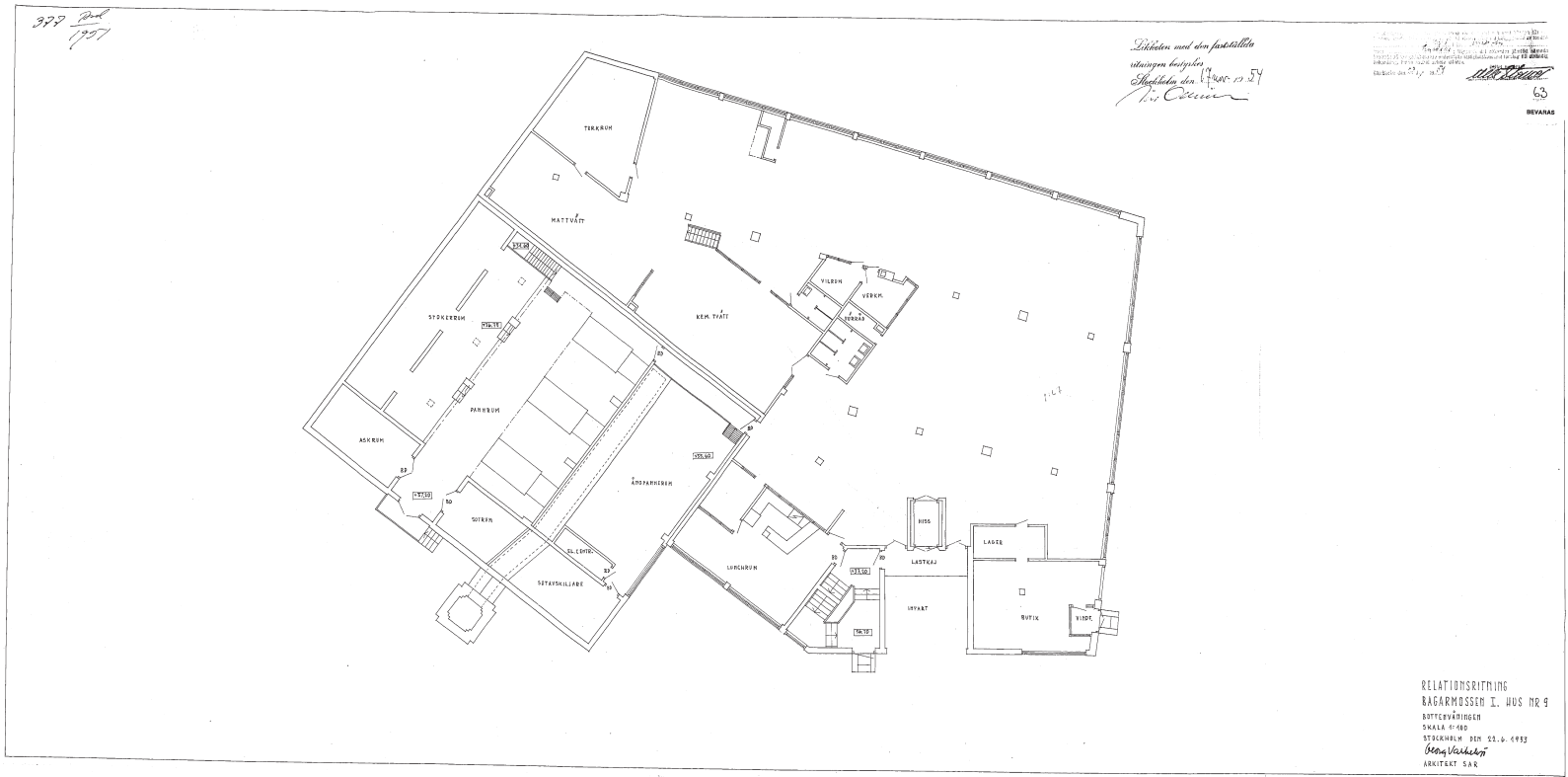
Bränslesilon gjordes om 55 till kontor. En dörr öppnades upp mellan kontorsentrén upp in mot silon. Undre delen trappa ner till arkiv nya bjälklag i silon.

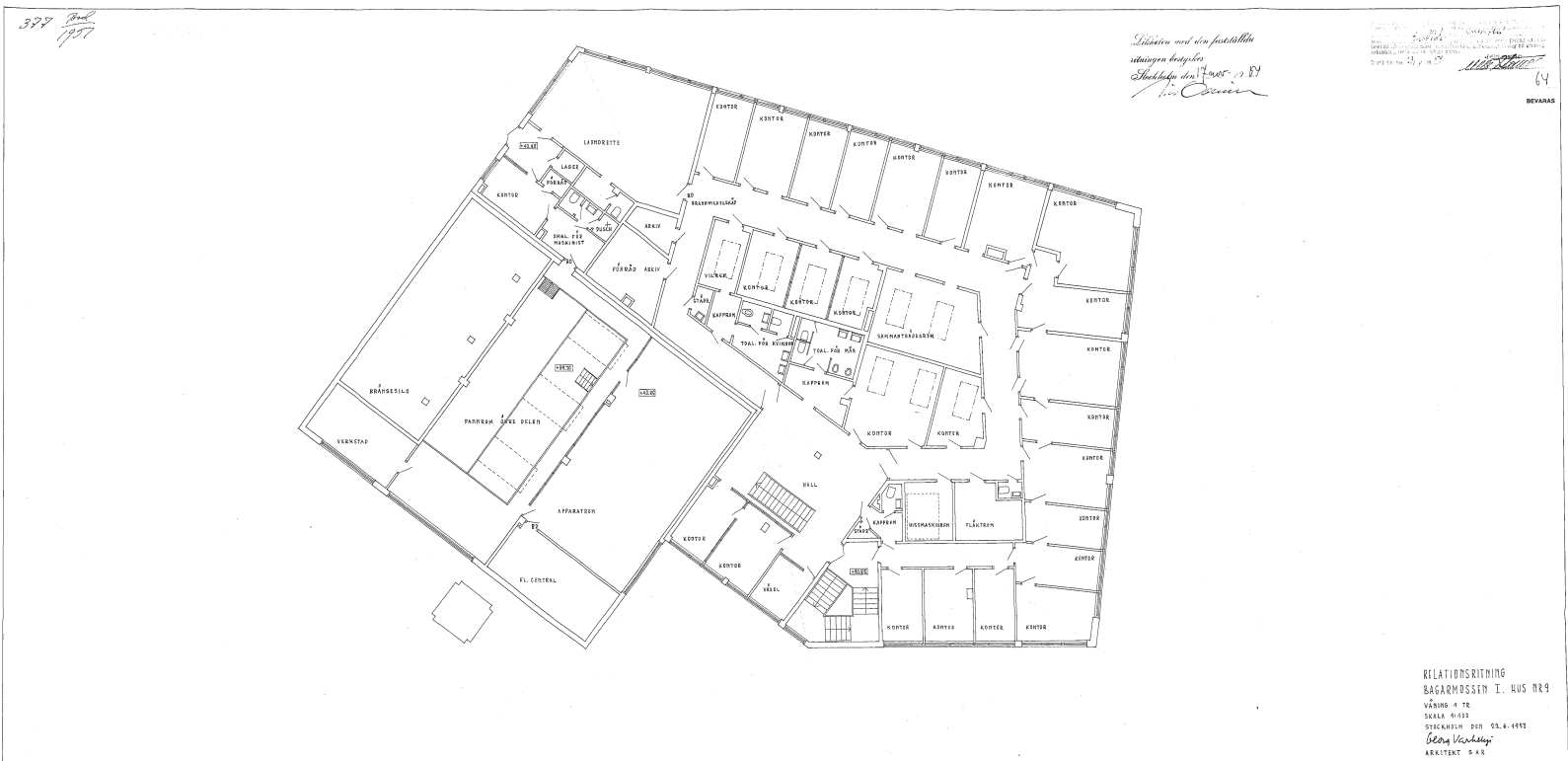
Överst Situationsplan över hela kv Assessorn med panncentralen som nr 9.

Underst Panncentralens norra och östra fasader, bygglovritningar 1953. Källa: Stockholms stadsbyggnadskontor.

Plan över bottenvåningen med bl a kemitvätt, butik, pann.- och ångpannerum. Källa: Stockholms stadsbyggnadskontor.

Plan över våning 1 med bl a ett flertal kontorsutrymmen. Källa: Stockholms stadsbyggnadskontor.

BESKRIVNING

Fastighetsdata

FASTIGHETSBETECKNING

Kv Kv Assessorn 2

ADRESS

Rusthållarvägen 6-8

BYGGÅR

1951-55

ARKITEKT

Georg Varhelyi

BYGGHERRE

Bostadsföreningen Hyreshus u.p.a

Anläggningsbeskrivning

Byggnaden i kv Assessorn 2 ligger i hörnet Rusthållarvägen/Ätravägen. I öster finns Bagarmossens skola, i söder och öster bostadsbebyggelse i kv Assessorn, kv Kammarsskrivaren och kv Arkivarien i form av trevånings vinklade lamellhus och punkt-hus i 3-5 våningar från 1950-talet. Samtliga hus är ritade av arkitekt Georg Varhelyi och har putsade fasader i beige och röda kulörer med blå fönsterkarmar. I norr står nybyggda bostadshus från 2000-talet, i vita och gula putstoner.

Vy österut längs Ätravägen med Bagarmossens skola i fonden.

Vy norrut längs Rusthållarvägen med nyare bostäder i fonden samt Bagarmossens skola till höger utanför bild.

Byggnadsbeskrivning

Panncentralen är uppförd med en stomme av lättbetong och dess exteriör karaktäriseras av en lägre och en högre byggnadskropp med släta fasader putsade i grått, grönt och gult. Fyrdelade blåmålade fönster har satts tätt på rad som fönsterband. I bottenvåningen mot norr och öster finns två större butiksfönster. Huset har ett motfallstak klätt med svart plåt som kragar över och bildar en kraftig takfot. I söder finns ett större taklanterniner medan det mot väster finns sex stycken mindre, alla vinklade och av industrityp.

I öster och väster finns lastintag med nyare jalusidörrar, mot väster i en blå kulör. I anslutning till den f d butikslokalen i norr finns en nyare entréport av bruneloxerad aluminium men med ett ursprungligt platt och något uppvinklat skärmtak av svart plåt. Mot öster har det platta skärmtaket bytts ut till ett med brutet tak.

Ovan Byggnadens nordvästra hörn mot Ätravägen.

T h De östra fasaderna mot Rusthållarvägen.

Fasad mot öster med nyare skärmtak och dörr samt jalusiport.

T h Blå jalusiport mot väster och igensatta fönster.

Längst t h De lägre och högre bygg-
nads kropparna möts
mot öster.

Äldre skylt och igensät-
tningar med plåt i
fasad mot norr.

T h Ursprungliga fönster
på fasad mot väster.

Längst t h Ursprungligt
skärmtak vid port mot
norr.

Rumsbeskrivningar

Bottenvåningens ursprungliga butikslokal och tvätteri har under senare tid nyttjats av en bilfirma som anpassat lokalerna efter verksamheten. I fönstren syns ursprungligt vitt kakel men i övrigt är ytskikten i form av bl a grå klinkers i den stora bilhallen och renoverade toaletter med delvis nya lägen senare tillkomna. Rummen har en industriell karaktär med pelare och synliga installationer. Väggar och tak har synlig brädgjuten betong, numera målat i vitt.

Ett centralt trapphus med ingång från öster bevarar till stora delar sitt ursprungliga utseende. Golvet och trappan samt fönsterbrädor är av kalksten. Räcket är av smide med fyllningar av metallnät och med handledare av ek. I taket hänger ursprungliga armaturer i form av pendlade vita glasglober med mässingsupphängning.

I källarvåningen består golv och väggar av betong, här finns öppna rum med pelare som tidigare varit lager och ett skyddsrum som fortfarande är i bruk.

Konstorslokaler på våning två har genomgående nya ytskikt med bl a plastmattor på golv och undertak i form av akustikplattor.

Dispositionen av lokaler på våning 1 och 2 trappor är till stora delar intakt. På andra våningen har ett större rum gjorts om till mindre och en trappa har satts igen, vilket även är fallet på våningen under. På denna våning finns även ett antal dekorativa gula tegelväggar (som på vissa ställen målats vita). Fast inredning av laminerat trä och rumsdörrar med linjelas är ursprunglig.

Ovan Rum på botten-
våningen som tidigare
användes av kemtvät-
ten, senast bilfirman.

T h Ursprungliga
kakelplattor som fön-
sterbänkar på botten-
våningen.

Tidigare kontorsinteriör
med stor taklanternin
och äldre fast träinred-
ning som varit glasad.

T h Detalj av invändigt
tegel och fanérdörr
med infälld karm.

Längst t h Vy i korridor
med tegelvägg och
originaldörrar med
linjeglas.

T h Ursprungligt trap-
phus med kalksten-
strappa, handledare av
ek och originalarma-
turer.

Nedan Rum i käl-
larvåning med golv, tak
och väggar av betong.

Längst till höger Ingång
till korridor i anslutning
till skyddsrum.

Förändringar

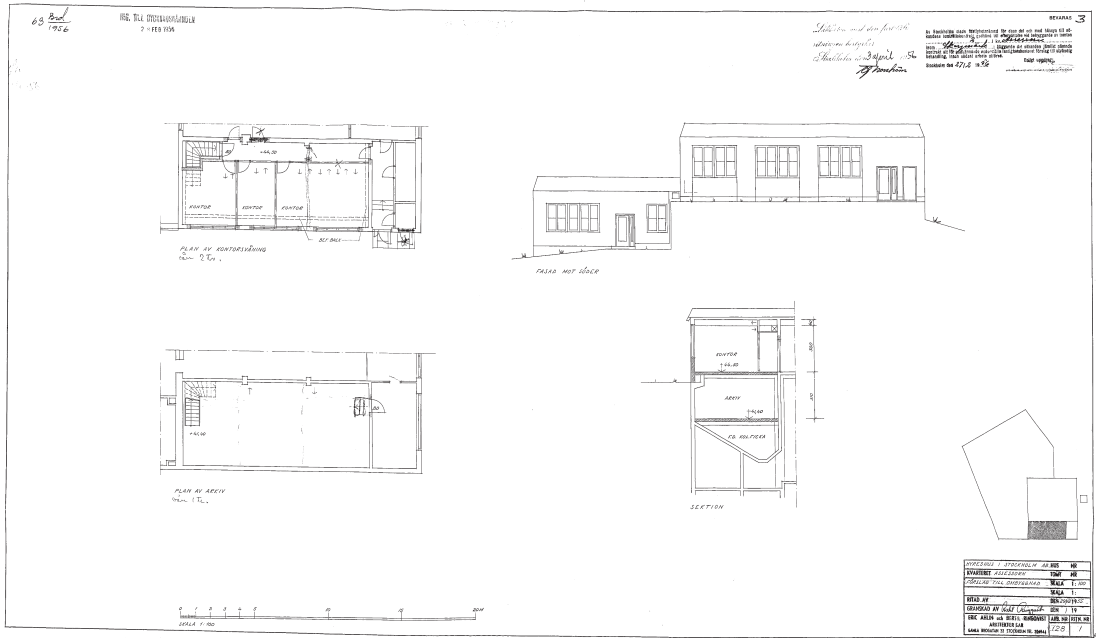
Den största förändringen var troligen när skorstenen i öster revs. Exteriören behåller annars generellt sitt ursprungliga utseende men en del till synes små ändringar genom okänsliga utbyten av portar och vissa fönster, ombyggnad av ett skärmtak och övermålning av puts i avvikande kulörer har delvis förvanskat husets arkitektur.

Mot söder fanns från början fyra stycken portar på rad in till bränslesilon. 1955 byggdes bränslesilon om till kontor där nya bjälklag lades in. En dörr öppnades upp mellan kontorsentrén och in mot silon. Från kontoret gjordes en trappa ner till arkivet på våningen under. I samband med detta byggdes portarna om till fönster och ett parti med två dörrar. Senare har ytterligare en dörr tillkommit samt ett enkelt skärmtak av korrugerad plåt.

Invändigt har samtliga våningar mer eller mindre byggts om under åren med bl a sekundära väggar och nya ytskikt på golv och väggar.

Ovan t h Ändringsritning från 1955 gällande ändring av den södra fasaden då bl a kolfickan gjordes om till kontor.

T h Fasaden mot söder idag där ytterligare en port har satts in vid fönsterpartiet.

Funktion

ANVÄNDNING

Redan 1955 byggdes kolfickorna om till kontor och arkivutrymme och byggnaden inrymmer stora ytor för ateljéverksamhet, kontor och verkstad med lagerytor. De generösa fönsterpartierna och lanterninerna och den något udda byggnadsformen gör det svårt att förstå byggnadens ursprungliga användning som panncentral. I synnerhet när skorstenen heller inte är bevarad.

FLÖDEN - TILLGÄNLIGHET

Bottenvåningens ursprungliga lokaler för tvätteri är idag verkstads och lagerytor och dessa nås genom större jalusiportar (sen-tida ändringar) i gatunivå i norr och öster samt genom den ursprungliga entrén på hörnan mot Rusthållarvägen. En transporthiss går mellan källarens lagerytor och bottenvåningen och kan även nås via en lastbrygga mot Rusthållarvägen. Trapphuset försörjer kontorsytorna på våning 1 tr medan kontorsytorna till den uppstickande huskroppen våning 2tr nås från en körbar väg från väster, f.d. inlastning för kolfickorna. Pannrummen och utrymmena till panncentralen nås via en separat entré från Rusthållarvägen.

VENTILATION

Ventilation till bottenvåningens verkstads- ytor är helt nyligen installerad medan övri- ga husets ventilation inte har undersökts.

LJUSHANTERING

Bottenvåningens verkstadsytor har höga fönster som fönsterband mot norr och öster. Kontoren på våning 1tr och 2tr har lika- ledes fönsterband och en generös fönster-

höjd. Till kontoren på våning 1tr finns även ljusinsläpp via 6st lanterniner i den djupare delen av byggnaden. På våning 2tr finns en uppbyggd lanternin kring ett större konfe- rensrum Trapphuset har höga fönsterpar- tier mot söder samt ursprungliga pendlade armaturer med glasglober.

UPPVÄRMNING

Vattenburen värme med blandade nya och äldre radiatorer.

BEVARANDESTATUS (MOTIV FÖR BEVARANDE OCH UTVECKLING)

Trapphusets triangulära planform med höga fönsterpartier mot söder och ur- sprungliga pendlade armaturer skänker en karaktär av 1950-tal åt byggnaden. Här finns även glaspartier och väggbeklädnader av tegel som vittnar om den ursprungliga karaktären.

Källaren och bottenvåningen har generösa och flexibla ytor för en rad olika verksam- heter och bevarar, trots vissa nya portöpp- ningar, ursprungliga kvaliteter. Byggnadens kontorsytor har höga våningshöjder, bra dagsljusförhållanden och taklanterniner vilket skapar goda förutsättningar för flexi- bel användning.

Byggnadens södra fasad, övre angöring och möte med berget beskriver platser där det finns möjligheter till förändringar och ev. tillägg.

Kontorsutrymme med takljus mot utvändig lanternin. Till höger skymtar parti med linjeglas.

KULTURVÄRDEN

Denna värdering utgår från Boverkets definition av begreppet kulturvärde som en sammanfattande benämning för vad som i den fysiska miljön bedöms som värdefullt ur kulturhistoriskt, estetiskt och socialt hänseende. Dessa perspektiv kan, var för sig eller tillsammans, motivera olika åtgärder för att tillvarata kulturvärdena i den kommunala planeringen. Vidare har begreppen i nedanstående värdering sin utgångspunkt i Riksantikvarieämbetets metod som har preciserats i boken Kulturhistorisk värdering av bebyggelse, Axel Unnerbäck (2002). Se mer utförlig beskrivning över värderingsmetodik under avsnittet Kulturvärden - Definitioner och förklaringar.

Kulturhistoriskt perspektiv

”Det kulturhistoriska perspektivet beskriver historiska egenskaper och fysiska objekt som kan förmedla historisk kunskap. Som dokument från det förflutna där förståelsen av människors livsvillkor och sammanhang tydliggörs.”

Panncentralen i kv Assessorn 2 uppfördes 1951-55 för att försörja fyra intilliggande bostadshus, tre lägre punkthus och ett lamellhus. Liknande anläggningar byggdes på flera ställen för att säkra värmeförsörjningen i området. Idag har de flesta spelat ut sin roll och rivits eller byggts om, men de som är kvar bär på en intressant historia. Här finns bebyggelsehistoriska värden där panncentralen representerar en mycket speciell och egen byggnadskategori.

Panncentralen är en del av en större helhetsmiljö som planerades samtidigt och byggnaderna ansluter till varandra genom

sina putsfasader i dova kulörer och blåa fönster, men panncentralen gavs i övrigt en något avvikande form. Byggnadens låga höjd kan knytas samman med den intilliggande skolan, men trots detta har byggnaden i mångt och mycket en avvikande karaktär. Detta handlar bl a om den industriella och rationella utformningen genom avsaknaden av utsmyckningar och långa fönsterband som i övrigt inte syns i området. Att låta panncentraler sticka ut och få ett eget uttryck var ett vanligt grepp vid tiden och skapar därför ett arkitekturhistoriskt värde.

Byggnadens exteriör bevarar till största delen sin ursprungliga utformning, sånär som på en ändring av några entréer till fönster mot söder. En stor andel träfönster, takfönster och ett skärmtak är exempel på ursprungliga byggnadsdelar som upprätthåller byggnadens visuella retorik. Genom okänsliga utbyten av portar och vissa fönster, ombyggnad av ett annat skärmtak och övermålning av puts har dock husets arkitektur delvis förvanskats. Ändringarna, med en blandning av olika material och uttryck, har bidragit till en oharmonisk fasad men dess industriella karaktär är dock fortfarande tydlig. Byggnaden har ett visst byggnadshistoriskt värde. Den karaktäristiska höga skorstenen som fungerat som ett landmärke är däremot borttagen, vilket minskar förståelsen av byggnadens ursprungliga funktion och identifikationen av byggnaden.

I husets entréplan finns de gamla tvätterilokalerna kvar idag ombyggda till verkstäder. I denna del av byggnaden kan inte vo-

lymerna kopplas till några kulturvärden av betydelse. På våning 1 och 2tr finns de äldre kontorslokalerna som bevarar desto mer av ursprungliga byggnadsdelar och detaljer. Trapphuset med kalkstensgolv och metallräcken med handledare av ek och ursprungliga armaturer är exempel på detta, liksom kontor med överljus i taket och dörrar med linjelas samt dekorativa tegelväggar. Här finns byggnadshistoriska värden knutna till dessa byggnadsdelar. Den invändiga miljön för pannrum m.m. har genomgått ombyggnader verkar även ha ändrats ganska snart efter dess uppförande. Dessa delar har begränsat kulturhistoriskt värde.

Estetiskt perspektiv

”Med estetiskt perspektiv avses värden som tar fasta på våra perceptuella (upplevelsebara) förmågor. Här utgör uppfattningen av det visuella, konstnärliga, rumsliga och akustiska centrala värdeaspekter.”

Den relativt lågmälda arkitektoniska gestaltningen tillsammans med en materialmässig samstämmighet med omkringliggande bostadsbyggnader ger ett begränsat arkitektoniskt värde.

I interiörerna finns tidstypiska kvaliteter bevarade framför allt i kontorsdelarna och trapphuset som förmedlar en tydlig 1950-tals atmosfär. Här finns även kvaliteter i de djupt liggande rummen med takfönster, snickerier och murade tegelytor. Ombyggnader med ändrad planlösning påverkar upplevelsen av miljön och påverkar det autentiska värdet.

Socialt perspektiv

”Med socialt perspektiv avses värdeaspekter som beskriver människors relation till kulturmiljön och hur den används, med tyngdpunkt på den aktuella situationen. Här kan finnas både materiella och immateriella aspekter.”

I och med att panncentralen ersatts av fjärrvärme och att tvätterifunktionen försvunnit har byggnadens roll i miljön och människors relation till byggnaden till stora delar försvunnit. Den udda byggnadstypen med den industriella karaktären har en viss avvisande verkan och har under lång tid förknippats med tunga transporter av kol m.m.

De generösa kontorsdelarna med stora fönsterytor och takfönster har skapat optimala förutsättningar för ateljéer och ett flertal konstnärer har sin verksamhet förlagd till byggnaden. Denna ateljéverksamhet bedöms ha ett betydelsefullt socialt värde som även skapar dynamik i området.

Värdefulla byggnadsdelar och rumssamband

EXTERIÖR

- Putsfasader i kulörer som anknyter till angränsande byggnader
- Takutformning med utformade plåtdetaljer, takfönster, lanterniner och beklädnad
- Ursprungliga fönster i trä – bevarade i vissa delar

INTERIÖR

- Trapphusets ytskikt och detaljer med smidesräcken fyllda med metallnät, överliggare och handledare av lackad ek. Golv av kalksten och ursprunglig belysning i trapphus
- Ursprungligt kakel i fönsternischer
- Kontorsdörrar med linjglas
- Invändiga tegelväggar med synligt murverk

Ursprungligt trapphus med bevarade material och detaljer.

Originalfönster av trä, här sedda inifrån på våning 2 tr.

Kulturvärde - definitioner och förklaringar

Följande text är i sin helhet hämtad från Boverkets hemsida, Kunskapsbanken.

”Kulturvärde är en sammanfattande benämning för vad som i den fysiska miljön bedöms som värdefullt ur kulturhistoriskt, estetiskt och socialt hänseende.

Begreppet kulturmiljö omfattar hela den av människan påverkade fysiska miljön. Detta betyder inte att allt i kulturmiljön har höga kulturvärden. Kulturvärden kan i varierande grad tillskrivas enskilda byggnader, anläggningar och lämningar såväl som hela miljöer och stora landskapsavsnitt. Utöver kulturvärden kan kulturmiljön representera en rad olika former av värden för skilda offentliga och privata verksamhetsintressen och medborgargrupper, exempelvis biologiska eller ekonomiska värden.

Bebyggelsens och landskapets kulturvärden kan bedömas ur tre kompletterande perspektiv - kulturhistoriskt, estetiskt och socialt. Dessa perspektiv kan, var för sig eller tillsammans, motivera olika åtgärder för att tillvarata kulturvärdena i den kommunala planeringen.

VÄRDERING UR ETT KULTURHISTORISKT PERSPEKTIV

Värdering ur ett kulturhistoriskt perspektiv avser en bedömning av möjligheterna att genom exempelvis bebyggelsen och landskapet utvinna och förmedla kunskaper om olika skeenden och sammanhang och därigenom även förståelse av människors livsvillkor, i skilda tider – inklusive de förhål-

landen som råder idag. Denna bedömning förutsätter kunskaper inom bland annat arkeologi, historia, etnologi och kulturgeografi.

VÄRDERING UR ETT ESTETISKT PERSPEKTIV

Värdering ur ett estetiskt perspektiv gäller en bedömning av bland annat rumsliga, visuella och akustiska egenskaper i den fysiska miljön. Värdering ur ett estetiskt perspektiv bygger på kunskaper inom bland annat konstvetenskap och arkitektur.

VÄRDERING UR ETT SOCIALT PERSPEKTIV

Värdering ur ett socialt perspektiv innebär att bedöma människors relationer till kulturmiljön – hur olika grupper av individer använder, uppfattar och värdesätter exempelvis bebyggelsen och landskapet. En sådan bedömning kan ha sin utgångspunkt i bland andra ekonomiska, sociologiska eller psykologiska metoder.

De tre perspektiven är delvis överlappande men till stora delar åtskilda. Exempelvis kan socialhistoria och arkitekturhistoria ingå som delar av det kulturhistoriska perspektivet på en bebyggelsemiljö. Samtidigt kan bebyggelsemiljöns kulturhistoriska bakgrund och innehåll påverka och delvis förklara hur den upplevs och värderas idag ur ett socialt eller ett estetiskt perspektiv. En miljö som inte bedömts som värdefull ur ett kulturhistoriskt perspektiv, kan ändå värderas högt ur ett estetiskt och/eller ett socialt perspektiv.

Bedömningar av vad som är värdefullt kan i olika grad förändras över tid, genom framväxten av nya kunskaper och synsätt. Vissa värden kan emellertid vara mer beständiga än andra. Kulturvärden kan på så sätt bevaras, omskapas, utvecklas och nybildas i takt med samhällets utveckling och förändring.

I Boverkets byggregler (BBR) används begreppet kulturvärden som en samlingsbeteckning för en byggnads byggnadstekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga, konstnärliga och arkitektoniska värden”.

KÄLLOR

Arkiv

Stockholms stadsbyggnadskontor - Bygg- och plantjänsten

Tryckta källor och litteratur

Söderström, Göran (red), Stockholm utanför tullarna; nittiosju stadsdelar i ytterstaden. Stockholm 2003

Åhgren, Marcus, Giggen 25, Panncentral i Tallkrogen. Antikvarisk förundersökning, Nyréns Arkitektkontor, 2012-05-08

Internet

Digitala Stadsmuseet
<https://www.digitalastadsmuseet.stockholm.se>

Stockholmskällan
<https://www.stockholmskallan.stockholm.se/>

Kartmaterial från Eniro
<https://www.eniro.se/>

Kartor och klassificeringar från DpWeb-map
https://kartor.stockholm.se/bios/dpweb-map/cust_sth/kul/klassificering/DPWeb-Map.html